

Kill switch

Wat moet Europa doen
in de AI-oorlog?

IN HET NIEUWS 10-11

Wouter van Noort en Marloes de Koning

AMSTERDAM

En toen werd een existentiële Europese angst ineens werkelijkheid. Vorig weekend beval de Amerikaanse overheid dat het nieuwste AI-model van maker Anthropic toegankelijk moest worden voor niet-Amerikanen. Volgens de regering-Trump zorgde het geavanceerde model Fable 5 (en het taalmodel waarop het is gebaseerd, Mythos) voor te grote cyberveiligheidsrisico's om nog langer door buitenlanders gebruikt te worden. Anthropic protesteerde maar zag zich door het overheidsbevel gedwongen om Fable 5 wereldwijd toegankelijk te maken.

Deze ongeken­de, openlijke over­heidsingreep in kunstmatige intelligen­tie zorgde de afgelopen week voor veel internationale reacties, en heeft waar­schijnlijk grote gevolgen voor de ont­wikkeling van AI, de voortge­nomen beursgang van Anthropic en andere AI-reuzen, internationale betrekkingen en meer.

In Europa draaiden de reacties vooral om de gevaarlijke afhankelijk­heid van Amerikaanse technologie. De gevreesde *kill switch*, een ‘rode knop’ waarmee de Amerikaanse president AI kan uitzetten voor andere landen, blijkt er echt te zijn. De Franse presidents­kandidaat Gabriel Attal reageerde met­een fel: „De AI-oorlog is begonnen.”

Wat moet Europa nu doen?

AI-onderzoekers Michiel Bakker (van de Amerikaanse universiteit MIT en DeepMind, een AI-tak van Google) en Stan van Baarsen (van de Nederlandse denktank Delta Instituut) schreven mee aan een toekomstscenario, *Europe 2031*, over een volledig afhankelijk en achterblijvend Europa in 2031. De Ame­rikaanse president gebruikt daarin een soort *kill switch* voor de meest geavan­ceerde AI voor Europa. Ze publiceerden hun scenario één dag voordat het daad­werkelijk gebeurde. „Een bizar toeval,” zegt Van Baarsen telefonisch. „Maar niet bepaald onverwacht.”

De kern van hun zorg: AI is niet zo­maar een handig appje, maar een cruci­ale infrastructuur voor toekomstige welvaart, veiligheid en vooruitgang. Het meest acute gevaar is de cyberveilig­heid, zegt Bakker: „Als de Amerika­nen met hulp van geavanceerde AI alle kwetsbaarheden kunnen vinden in digi­tale systemen, maar wij ze niet kun­nen dichten omdat we geen toegang hebben tot dezelfde technologie, dan kan dat leiden tot een bedreiging voor onze economie en samenleving.”

De AI-achterstand kan ook de funda­mentele Europese innovatiekracht aan­tasten, volgens hem: „Als wetenschap­pers in de VS straks toegang hebben tot veel betere modellen dan Europese we­ tenschappers, dan kom je op een punt dat alle vooraanstaande wetenschap, in ieder geval in de natuurwetenschap­pen, gedreven wordt door de Amerika­nen.”

Bakker, Van Baarsen en hun co-au­teurs kregen deze week onder Europese technologie-ondernemers opvallend veel bijval. Ze vinden dat er feitelijk geen andere keuze is dan meedoen met de AI-wedloop zoals de Amerikanen die nu aan het winnen zijn: Europa moet volgens hen net als de Amerikanen in­vesteringen van honderden miljarden euro's doen in start-ups, bestaande be­drijven en de bouw van reusachtige da­tacenters, ook als die aanvankelijk nog zeer vervuילend zijn.

„Je moet wel kijken of ze niet beter in Zweden of Frankrijk gebouwd kunnen worden dan in landen met minder her­nieuwbare energiebronnen natuurlijk”,

De Schwarz Group, moederbedrijf van Lidl en Kaufland, investeert in Spreewald, circa veertig kilometer ten zuiden van Berlijn, 11 miljard euro in een **datacenter**. FOTO PATRICK PLEUL/PICTURE ALLIANCE VIA GETTY IMAGES

KILL SWITCH

De ‘AI-oorlog’ is begonnen. Staat Europa met lege handen?

Europa kan niet anders dan meedoen in de AI-wapenwedloop met de VS en China, schrijven AI-onderzoekers in een alarmerend toekomstscenario. „Als je afwacht, geef je je hele economische concurrentiepositie op.” Zijn er echt geen alternatieven?

zegt Bakker, die ook hoopt op toekomstige technische ontwikkelingen die datacenters minder vervuילend maken.

Dat alles kan wat hen betreft niet zonder de Amerikanen. Als Europa de kloof wil inlopen én toegang tot technolo­gie wil behouden, moet het volgens *Europe 2031* met Amerikaanse bedrij­ven samenwerken en gezamenlijk in­vesteren. Er moet dan wel voor worden gezorgd dat de infrastructuur die wordt gebouwd onder Europese wetten valt.

Ze ergeren zich aan het gebrek aan urgentie en de gelatenheid die in som­mige Europese reacties nog altijd klinkt. Alsof Europa het ook wel zonder die AI-modellen kan en zonder data­centers. Bakker: „Een goede vergelij­king is elektriciteit. Elektriciteit is zo extreem belangrijk dat we nooit zouden zeggen ‘Oh, elektriciteit is iets van die Amerikanen, dat willen we niet in Ne­derland. Ook elektriciteit heeft voor goede en slechte dingen gezorgd’.”

Van Baarsen: „Er zit in veel Europese discussies een ondertoon van: mis­schien moeten we even kosten en baten afwegen. We kunnen er wel even wat meer tijd voor nemen. Maar als je dat doet, geef je je hele economische con­currentiepositie op, omdat je niet meer mee kan in de manier waarop de we­reldeconomie werkt. En dat veroor­

zaakt blijvende economische schade en een achterstand die je juist slechter in staat stelt om de technologische en maatschappelijke ontwikkelingen vorm te geven.”

Hoogste versnelling

Maar niet iedereen vindt dat Europa nu per se in de hoogste versnelling mee moet doen in de AI-race naar Ame­rikaans model.

Zoals Francesca Bria, zij is een van de beeldbepalende voorvechters van de Eurostack-beweging, die de afgelopen twee jaar succesvol heeft geprobeerd digitale autonomie in Europa op de agenda te krijgen. Daarbij overigens flink geholpen door de regering-Trump.

Ze is econoom en gespecialiseerd in digi­taal beleid. Ze was eerder verant­woordelijk voor de digitalisering van Barcelona. En ze is zeker niet tegen de bouw van datacenters. Die zijn zelfs cruciaal. Want je kunt niet autonoom, soeverein, onafhankelijk of hoe je het ook wilt noemen zijn op andermans computers.

„De strijd voor democratie begint met controle over kritieke infrastruc­tuur”, mailt Bria desgevraagd. „De Stack – chips, rekenkracht, cloud, mo­dellen, data, netwerken – vormt de we­reldwijde toeleveringsketen van de

AI-capaciteiten

Europa loopt mijlenver achter

In de VS zijn er zo’n vijftig concurrerende ‘foundational models’, **modellen waar AI-toepassingen op kunnen worden gebouwd**; in de EU slechts één die volgens een recent rapport van Stanford University echt meedoet: Mi­stral. Dat model loopt vol­gens onafhankelijke vergelij­kingen ver achter.

In de VS is vorig jaar 163,6 miljard dollar privaat **geïn­vesteerd in generatieve AI**, in Europa ruim vijftig keer minder: omgerekend onge­veer 3,2 miljard dollar. Ame­rikaanse datacenters hadden eind 2025 zo’n 44 gigawatt capaciteit, EU-landen zo’n 11,2 gigawatt.

De capaciteit van datacen­ters die momenteel worden bijgebouwd is in de VS onge­veer 15,9 gigawatt, in de EU ongeveer 2,9 gigawatt. Bronnen: Stanford University, BloombergNEF, Cargoson Datacenter Report, JLL, EUD-CA, Europese Commissie.

schrappen van zoveel mogelijk regule­ring en belemmeringen. Zij zegt: als we die logica kopiëren, verliezen we alsnog waar Europa voor staat.

„Europa moet niet proberen een krachtmeting op schaal met de VS en China te winnen”, mailt Bria. „We zou­den verliezen en we zouden precies dat model kopiëren dat we juist moeten af­wijzen: een handvol gigantische, geslo­ten (taal)modellen, gebouwd door een paar bedrijven, die energie verslinden en macht concentreren.” Wat haar be­treft moet het antwoord worden ge­zocht in een andere architectuur.

„Gespecialiseerde modellen die zijn getraind op basis van onze geweldige industriële, wetenschappelijke en cul­turele gegevens, waarbij kwaliteit bo­ven pure omvang gaat. AI dicht bij de fa­briek, het ziekenhuis, het elektriciteits­net. Op basis van schone energie, ont­worpen om minder te verbruiken, niet meer.” Ze noemt een aantal voorbeel­den die ook in de EU-strategie terugko­men. Europa zou een sterke positie kunnen krijgen in de toepassing van – zelf ontwikkelde – AI in sectoren waar het continent al sterk in is, zoals pro­ductie, farmacie, energie, robotica en combineert met andere software. Daar kun je sneller en goedkoper betere re­sultaten mee halen.”

Hijzelf zou voor het gebruik van de taalmodellen van de grote bekende merken 3.000 tot 4.000 euro per maand kwijt zijn. In plaats daarvan kiest Kapitan specifiekere modellen die openbaar beschikbaar zijn, bijvoor­beeld voor programmeren of samen­vatten van Nederlandse teksten. Die draait hij voor zijn klanten vervolgens in een Europees datacenter naar keuze. Voor ongeveer een vijfde van de kos­ten.

Hapklaar antwoord is er niet

Dat zijn ideeën waar niemand tegen is. Maar die nog steeds zelfontwikkelde Europese AI-modellen en datacenters vergen. Hoe daaraan te komen? Nog los van de weerstand die de bouw van da­tacenters oproept en de gigantische kosten voor milieu en klimaat.

Een hapklaar Europees antwoord is er niet. Wel een aantal terugkerende trefwoorden. Een daarvan is interope­rabiliteit. Dat wil zoveel zeggen als: het moet gemakkelijk zijn je data van de ene aanbieder naar de andere te verplaat­sen. Of bij AI-modellen: om overte scha­kelen van het ene model naar het an­dere, zonder bijvoorbeeld allerlei werk kwijt te zijn. De EU probeert interopera­biliteit af te dwingen via wetgeving.

Een ander trefwoord is open source. Ook daar is beweging en die stemt enigszins hoopvol, zegt Daniel Kapitan. Hij doceert aan het AI Systems Institute van de TU Eindhoven en werkt voor be­drijven die AI-modellen willen gebrui­ken. „Ik bekijk het vanuit de machine­kamer”, zegt hij telefonisch. „Mensen staren zich blind op de AI-modellen van de grote bekende bedrijven. Zoals Copi­lot van Microsoft en Claude van An­thropic, het bedrijf dat afgelopen week­end de toegang tot Fable en Mythos blokkeerde.”

„Daar is een soort wapenwedloop gaande tussen bedrijven die met één type AI zo snel mogelijk een zo groot mogelijk marktaandeel proberen te krijgen. Met enorme marketingbudget­ten.” Als ze dat marktaandeel eenmaal hebben, gaan de prijzen omhoog. Dat zien softwareontwikkelaars zoals Kapi­tan nu gebeuren. De tijd van gratis ex­perimenteren met AI is voorbij. „Daar­door haken ontwikkelaars af en gaan naar iets anders.”

Buiten het blikveld van de massa ziet hij ontwikkelaars in groten getale swit­chen, weg van de hele generieke be­kende taalmodellen. Dat kan doordat tal van modellen, bijvoorbeeld die van Mistral (Europees) en DeepSeek (Chi­nees), maar ook van Meta (Amerikaans) deels openbaar gemaakt zijn. Daardoor kunnen ze door andere ontwikkelaars worden gebruikt om op door te bouwen en variëren. Mede daardoor zijn er in­middels honderdduizenden AI-model­len beschikbaar. Op specifieke deelge­bieden kunnen die bijna hetzelfde als de grote bekende Amerikaanse met een abonnementsmodel, maar dan voor

een fractie van de kosten.

„Zo’n model kun je downloaden, draaien op hardware die je kunt kopen en vervolgens doortrainen op eigen data binnen je bedrijf.” Kapitan wijst op het van oorsprong Franse bedrijf Hug­ging Face dat een marktplaats voor AI-modellen heeft gebouwd, waarop die ook goed te vergelijken zijn. „Er is veel en veel meer dan mensen denken. Een totale explosie.” Hugging Face is inmid­dels overigens wel gevestigd in de VS.

Dat die vrij beschikbare modellen niet honderd procent hetzelfde preste­ren als bijvoorbeeld de begeerde pro­gramma's van Anthropic is volgens Ka­pitan minder belangrijk dan de meeste mensen denken. „Eigenlijk boeit dat niet zo. Het is veel belangrijker om na te denken hoe je het model gebruikt en combineert met andere software. Daar kun je sneller en goedkoper betere re­sultaten mee halen.”

Hijzelf zou voor het gebruik van de taalmodellen van de grote bekende merken 3.000 tot 4.000 euro per maand kwijt zijn. In plaats daarvan kiest Kapitan specifiekere modellen die openbaar beschikbaar zijn, bijvoor­beeld voor programmeren of samen­vatten van Nederlandse teksten. Die draait hij voor zijn klanten vervolgens in een Europees datacenter naar keuze. Voor ongeveer een vijfde van de kos­ten.

Die datacenters bestaan dus. Maar je krijgt er niet hetzelfde als bij de Ame­rikaanse ‘hyperscalers’ die hun klanten alles uit handen nemen. Daar koop je hun AI-model, dat draait in hun data­center en dat naadloos integreert met de rest van je softwarepakket, omdat je dat ook bij hen gekocht hebt.

Wat Kapitan betreft zit in het gebruik van open modellen, waar ontwikke­laars zelf verder op kunnen bouwen, de sleutel naar een gezonde Europese techtoekomst. Bedrijven kunnen daarin ook samen optrekken. Als voor­beeld noemt hij de investering van ASML in Mistral in Frankrijk.

Aanbestedingen als hefboom

Maar zowel interoperabiliteit als open source geven nog geen antwoord op de vraag wie die datacenters moeten beta­len en waar ze komen. Wat Francesca Bria van Eurostack betreft komt het antwoord in de allereerste plaats door de vraag te verleggen.

„Overheidsaanbestedingen zijn de meest krachtige hefboom die we heb­ben.” Europese landen betalen jaarlijks honderden miljarden euro's voor Ame­rikaanse techdiensten. En minder dan 10 procent daarvan komt bij Europese bedrijven. „We financieren onze eigen afhankelijkheid.”

„Verleg de besteding van dat geld. Mobiliseer het. Eis open, soevereine oplossingen in álles wat met publiek geld wordt betaald. Maak een pool van wat aan nationale rekenkracht beschik­baar is in Europa. Zie gigafactories als kritieke infrastructuur.”

Wat haar betreft hoeft niet alles in publieke handen te zijn. Datacenters hoeven niet gelijk nutsbedrijven te worden. Maar de basislagen, de data­centers waarop essentiële functies draaien, bijvoorbeeld voor defensie en online identiteitsbeheer (DigiD, Euro­pese digitale identiteit) wel. „Dat is in­frastructuur, zoals het spoor dat is of het elektriciteitsnet. Dat moet in pu­blieke, Europese handen zijn. Met daar­bovenop een laag waarbinnen private bedrijven kunnen concurreren.”

Hoe dan ook zijn het grote keuzes waar Europese burgers, bedrijven en overheden voor staan. Maar nu Trump zijn *AI-kill switch* voor het eerst echt heeft gebruikt, lijkt nog langer treuze­len over die keuzes de slechtste optie van allemaal.